

Ulaganje u obrazovanje preduzetnika i primena merodavnog prava

Lazar Ožegović, Radica Šipovac, Vladimir Šipovac

Lazar Ožegović University "Business Academy" Faculty of Engineering Management and Economics, 21000 Novi Sad, Republic Serbia

Radica Šipovac, Law Faculty, Business Academy, 21000 Novi Sad, Republic Serbia; faks: 021 6624614, 063 506 992; Radica.Sipovac@gmail.com

Vladimir Šipovac, University "Business Academy" Faculty of Engineering Management and Economics, 21000 Novi Sad, Republic Serbia, apsolvant

Sažetak

U radu se razmatraju pitanja vezana za obrazovanje i kvalitet znanja preduzetnika s posebnim osvrtom na kontinuirano inoviranje i održavanje stečenih znanja na visokom nivou. Veliki uticaj na razvoj preduzetništva imaju: visina poreskih obaveza, mogućnost olakšica i oslobođenja, stabilnost pravnog okvira, izvršenje sudskih rešenja, neometani tokovi finansijskih transakcija, kao i stabilnost okruženja. Zbog toga je ulaganje u obrazovanje ljudi uopšte, podizanje i stalno unapređivanje njihovih znanja visoko opravdan društveni cilj. Programi koji doprinose ostvarenju tog cilja treba da dobiju javnu podršku i tretman javnog dobra, budući da održavanje visokog kvaliteta znanja preduzetnika doprinosi, pored ostalog, i ukupnom razvoju društva.

Cljučne reči: *preduzetnik, kvalitet znanja, oporezivanje preduzetnika, poslovna aktivnost, organska proizvodnja*

1. Značaj znanja

Značaj znanja i doprinos koji ono može da pruži u razvoju neke nacionalne ekonomije je veliki.

Učenje i obučavanje najmlađih naraštaja, kao formalni vid obrazovanja, od rođenja pa do predškolskog i školskog uzrasta je značajno za razvijanje osnovnih funkcija i sposobnosti, zdravlja, socijalizacije ličnosti i dr.

Osmogodišnje i srednje škole osim obrazovanja i primene školskih programa i savladavanja gradiva imaju mogućnosti organizovanja vannastavnih aktivnosti u vidu đачkih a kasnije i studentskih zadruga.

Osnivanje školskih zadruga doprinosi svestranijem i sveobuhvatnijem vaspitanju učenika, razvijanju radne kulture, planski organizovano doprinose razvoju preduzetničkih i radnih sposobnosti učenika i smanjuju slobodno vreme i mogućnosti negativnih uticaja informacionih tehnologija (interneta), ulice, droge i dr (Šipovac, R. 2011).

U formalne oblike obrazovanja ubrajaju se i fakulteti i više škole koje svojim planom i programom obučavaju studente za različita zanimanja. Unutar njih osnivaju se studentske zadruge koje osim organizacije ekonomski nesamostalnih članova, svojim poslovanjem i zajedničkim nastupom na tržištu, ostvaruju ekonomske, socijalne i druge interese zadrugara.

Značaj znanja neophodno je vrednovati, osim institucija koje ih pružaju (Becker, G. 1960), i u ostalim segmentima u oblasti, proizvodnje, trgovine, na investicionim tržištima i u drugim oblastima.

Za obavljanje preduzetničke delatnosti neophodno je posedovati osnovna i specifična znanja i naklonosti poslu kojim se bavite ali je neophodno poznavati i prateće oblasti kao marketing, finansije (poreze), računovodstvo i druge. Nekada su ove druge oblasti značajnije za obavljanje delatnosti, odnosno dobro vođenje računovodstvenih evidencija prema mestima i poslovima doprineće redu i lakšem snalaženju u angažovanju sirovina, radne snage, toku proizvodnog procesa i prodaji proizvoda.

Dobar marketing, nabavka i prodaja doprinose finansijskom uspehu preduzetnika ali i stvaraju obaveze u vidu poreza, doprinosa, taksa, naknada i drugih dažbina koje je neophodno podmiriti blagovremeno iz ostvarenog prihoda.

Zanimanja kojima se bave preduzetnici su raznolika i specifična i obučenosť za obavljanje delatnosti često se ne može steći u institucijama formalnog obrazovanja. Zato se može smatrati javnim interesom pomoć države u organizaciji neformalnih oblika obrazovanja, neformalnih škola, kampova, inkubatora, različitih kurseva i obuka u organizaciji privredne komore, tržišta rada i drugih institucija. Napretku preduzetničkog poslovanja doprineće svakako i dobro poznavanje stranih jezika,

upoznavanje sa iskustvima drugih zemalja, ovladavanje novim proizvodnim tehnologijama i idejama.

Dobra ideja za preduzetničko poslovanje potpomognuta javnim izvorima i različitim oblicima finansijske podrške i pomoći u sačinjavanju plana poslovanja, prepoznavanju pravih informacija (Šolak, Z. 2003.) u mnogome će pomoći uspehu i podizanju opšteg nivoa preduzetničkih znanja. Znatno bi pomogle razvoju i različite forme stručnih ekskurzija preduzetnika u zemlji i inostranstvu koje bi doprinele razmeni znanja i stručnih iskustava.

Investiranje u humani kapital (Weisbrod, B. A. 1962). i različite oblike obučavanja trebalo bi poći na nivo javnog interesa, odnosno da ključna ideja bude kvalitet aktuelnog znanja u zemlji. Programe za obrazovanje preduzetnika i ostalih profila trebalo bi uvrstiti u planove razvoja i aktuelnu politiku vlade iz oblasti teoretskih i političkih znanja obučavanja preduzetnika i dr.

Izdvajanje finansijskih sredstava i realizacija ideje obučavanja učesnika u svim oblicima proizvodnje može se smatrati javnim interesom na nacionalnom i međunarodnom planu. Dobro obučeni i pravovremeno obavešteni preduzetnik moći će da primeni stečena znanja u različitim proizvodnim procesima, iz svoje oblasti, u zemlji i svetu.

2. Ulaganje u ljude

Ulaganja u informisanje i obrazovanje čovečanstva podiže kvalitet stanovništva i nivo znanja koji u velikoj meri određuju uspešnost zemlje i njenu konkurentnost u međunarodnoj razmeni (Schultz, T.W. 1985).

Značajna je podrška iz javnih izvora koja se može smatrati javnim interesom posredstvom pomoći preduzetništvu i preduzetnicima u lakšem inoviranju znanja, održavanju koraka sa novim tehnologijama i učestvovanju na novim tržištima kao pomoć privatnom biznisu u realizaciji proizvodnje i ostvarivanja nacionalnog dohotka zemlje. Prilikom donošenja ekonomske politike i definisanja ciljeva, na različitim nivoima trebalo bi ujednačiti mogućnost realizacije i dostupnost kreditne i drugih politika pomoći privatnom preduzetništvu.

Pomoć preduzetničkim porodicama ne treba posmatrati samo kao pomoć ljudima koji su direktno uključeni u preduzetnički biznis. Veliku pomoć, za preduzetničke porodice, bi predstavljale dobro organizovane predškolske ustanove sa stručnim i ljubaznim osobljem kako bi zaposleni mogao da se posveti poslu oko uspešnosti ideje, uvođenja novih proizvoda, proizvodnje, pružanja usluga i drugo. Beneficije bi mogle da se odnose na prvih nekoliko godina bavljenja preduzetničkim poslom, ili bi se dobijale povlastice na visinu postignutih primanja koja ne moraju uvek biti visoka.

Veliku pomoć oko dece za zaposlene roditelje, van redovnog vremena provedenog u školi bi predstavljalo i organizovanje vannastavnih aktivnosti u organizaciji škole uz pomoć sportskih ili drugih organizacija na lokalnom nivou. Besplatno, ili uz neznatnu naknadu, organizovanje sportskih aktivnosti doprineće uključivanju omladine u sportske sekcije (košarke, odbojke, džudoa, atletike, fudbala, plivanja, veslanja i dr.). Sportske aktivnosti doprinose boljoj fizičkoj pripremljenosti dece, zdravlju i imaju cilj da kroz treninge, timski rad i druženje na terenu, nauče mlade ljude kako se posredstvom sportskih aktivnosti upoznaju novi ljudi i teži zdravom načinu života kroz učenje o nenasilnom ponašanju pojedinaca ili grupe i rešavanje eventualnog konflikta na miran način. Organizovanje nastave u vidu prezentacije ili kursa o sportu koji upražnjava upoznaje polaznike o pitanjima poštovanja pravila igre, prihvatanju pobeđe i poraza, timskom radu, saradnji i drugim temama.

Ulaganje u znanje i ljude predstavlja jedan od faktora osiguranja blagostanja ljudi a stečene veštine i sposobnosti ljudi u vidu iskustava, obrazovanja, veština i zdravlja predstavljaju osnovu i mogućnost ekonomskog napretka (Schultz, T. W. 1959).

Velikani ekonomske misli (A. Smit, Rikardo D, i Maltus T), još u ono vreme, bavili su se pitanjima ulaganja u ljude nisu mogli predvideti da će napredak i razvoj industriskih zemalja prvenstveno zavisiti od razvoja i obučenosti stanovništva. Sada se sa sigurnošću može reći da pretežni deo bruto nacionalnog dohotka potiče od novostvorene vrednosti i zarada a manji deo od imovine ili vlasništva.

Kako bi povećale novostvorenu vrednost, odnosno iznos tekućih prihoda zemlje sa različitih aspekata pristupaju udruživanju i ulasku u različite asocijacije.

Sve unije teže ujednačavanju bitnih elemenata tako je i EU uspostavila zajedničku carinsku tarifu prema zemljama koje nisu članice. Harmonizacija ovog tržišnog prostora obezbeđuje se poštovanjem strogih pravnih pravila zemalja unutar unije kao i pravila konkurentskih zemalja, odnosno na tržištu EU proglašene su četiri velike slobode.

Sloboda kretanja roba podrazumeva ujednačavanje, odnosno eliminisanje carina, taksa, kontigenata, dozvola i drugih robnih ograničenja, primenu zajedničkih evropskih proizvodnih i računovodstvenih standarda.

Sloboda pružanja usluga podrazumeva nepostojanje barijera i administrativnih smetnji, odnosno slobodno otvaranje i registrovanje firmi i slobodu razvijanja preduzetništva. Ostvarivanje slobode pružanja usluga je bitno za preduzetnike koji manifestovanjem svojih sposobnosti, ukoliko su kvalifikovani i ne postoje međudržavne barijere, svoju delatnost mogu da obavljaju u bilo kojoj od država ovog velikog evropskog tržišta.

Sloboda kretanja kapitala podrazumeva tržište bez prepreka, finansijsku transparentnost, elektronske načine komunikacije trgovanja i plaćanja koji ne poznaju granice između država, brzinu prenosa sredstava, usvojenu pravnu regulativu koja neće usporavati i onemogućavati izvlačenje investiranih sredstava i drugo. Slobodno kretanje kapitala, finansijskog i intelektualnog, podrazumeva potpunu liberalizaciju plasiranja kapitala i liberalizaciju tekućih plaćanja.

Četvrta sloboda podrazumeva slobodu kretanja stanovništva (ljudi), odnosno slobodno zapošljavanje i obavljanje sopstvene delatnosti. Zemlje koje pravnim aktima ograničavaju „Četiri velike slobode” dolaze pod udar Evropskog suda pravde ukoliko se primenom pozitivnih zakonskih propisa stvara direktna ili indirektna diskriminacija (Šipovac, R. and all. 2012).

Ekonomski značaj obrazovanja uočen je i istaknut početkom šezdesetih godina radovima nobelovaca T. Šulca (Schultz, 1959) i G. Beker (Becker, 1960), a ubrzo zatim i drugih ekonomista (Weisbrod,1962).

3. Pravna regulativa prilikom osnivanja

U skladu sa odredbama zakona preduzetnik spada u privredne subjekte i ukoliko je ispunio sve uslove upisuje se u registar i definiše kao registrovano fizičko lice koje radi sticanja dobiti u vidu zanimanja može da obavlja sve dozvoljene delatnosti kao i stare zanate i poslove domaće radinosti. Za obaveze iz delatnosti preduzetnik odgovara svojom imovinom pošto se prilikom registracije preduzetnika zahtevaju dokazi o identitetu (fotokopija lične karte ili pasoša)preduzetnika. Privredni subjekti se osnivaju u vidu privrednog društva, zadruge ili zadružnog saveza ili kao preduzetnici. Njihove pravne forme su ortačko i komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i otvoreno i zatvoreno akcionarsko društvo (Šipovac, R. 2009).

Osim ulaganja u obrazovanje veoma značajan aspekt je i zdravlje ljudi, zaštita životne sredine (Pavlović,Z. and all. 2011), preventivna ulaganja u odmor i rekreaciju, finansiranje boravka u banjama i lečilištima, organizovanje sistematskih pregleda i druge aktivnosti koje doprinose zdravlju stanovništva(Šolak, Z. 2010).

4. Usluge

Izraziti tehničko tehnološki napredak u oblasti informacionih tehnologija stavio je pred preduzetnike još jedan važan segment obuke i obrazovanja, odnosno potrebu da se informaciono opismene i uvrste u red savremenih i uspešnih preduzetnika. Mogućnosti informacionih tehnologija su ogromne od komuniciranja sa lokalnom samoupravom i zahteva za izdavanje dokumenata o nekažnjavanju, različitih izvoda i formulara, ličnih dokumenata do elektronske kupovine i razmene svih ponuđenih roba, usluga naručivanja namirnica do velikog izbora firmi koje nude popuste i rezervacije za turističke usluge i putovanja. Rizici poslovanja postoje, stanovništvo e-poslovanje platnom karticom sa rezervom prihvata zbog straha od različitih mogućnosti zloupotreba. Pojavom e-trgovine i e-bankarstva radikalno je izmenjen pravni ambijent usvajanjem odgovarajuće regulative.

Na međunarodnom planu internet se uveliko koristi za istraživanja, poslovne informacije, finansije i korespondenciju (Šipovac,R.2009). Pitanja neposredne identifikacije izdavaoca e-dokumenta sa e- potpisom, nepromenljivost i neporecivost izdatih dokumenata, punovažnost i trajne vrednosti e-isprava zahtevale su pravnu uređenost sa ciljem pouzdanijeg funkcionisanja, jednakog pravnog statusa i ujednačenog razvoja.

Poznavanje i upravljanje troškovima predstavlja osnovu ekonomike proizvodnje i dobija na značaju sa pojavom ekonomskih nauka i modernih metoda organizacije poslovanja i poreske konkurentnosti, odnosno dobija na važnosti ukoliko različite poslovne odluke donose preduzetnici (Šipovac, R. 2011). Amortizacija je sistemski postupak raspoređivanja nabavne vrednosti osnovnog sredstva na rashode i predstavlja knjigovodstvenu (obračunsku) vrednost. Zato bi trebalo izvrši-

ti pravilan odabir metoda obračuna, prihvatiti način koji najispravnije prikazuje uticaj osnovnih sredstava na stvaranje dohotka preduzeća.

Ulaganja fiksnih troškova u infrastrukturu ne isplate se obično preduzetnicima zato što povećavaju cenu, zemljišta, lokala i proizvođači preduzetnici nerado preuzimaju ove troškove jer ne mogu da ih refundiraju od svih učesnika koji imaju od njih korist.

U ekonomiji važi pravilo da subvencije nisu opravdane ukoliko se njima podmiruju varijabilni ili tekući troškovi (plate, troškovi rada), odnosno ukoliko preduzetnik ne može da podmiri tekuće i varijabilne troškove njegova delatnost nije rentabilna.

Ukoliko, pak cena rada odgovara preduzetniku koji ne može da nađe radnike odgovarajućih kvalifikacija tada je opravdano subvencionisanje preduzetnika i može se poistovetiti sa ulaganjem u ljudski kapital. Tadase iz tekućih prihoda mogu da izdvoje sredstva za subvencionisanje preduzetnika za obuku ili prekvalifikaciju sa ciljem zaposlenja. Subvencije se mogu koristiti za poboljšanje efikasnosti seljenja kapitala i umanjenje razlika. Najisplativije je ulaganje u infrastrukturu i obrazovanje nasuprot ulaganjima u plate na čiju visinu utiče udaljenost od tržišta i ograničenost poslovanja. Ukoliko se mimo subvencija ne mogu pokriti troškovi plata investicija je neefikasna, a nedostatak sredstava pretvara privremene subvencije u trajne. Interes poreskih obveznika nije da stalno subvencionišu nelikvidna preduzeća i propale programe.

Visoka nezaposlenost u Srbiji je posledica duge tranzicije, zastarele industrije i ostalih faktora ali se kriza može prevazići i zapošljavanje preduzetnika povećati uz privredni rast i investicije. Proizvodnjom i prodajom proizvoda može se smanjiti javni dug ali da bi se to ostvarilo potrebno je pomoći domaćim i stranim preduzetnicima da se smanji rizik ulaganja kako bi otpočeli i razvili proizvodnju. Smanjenje rizika poslovanja zateva u mnogome promene u ponašanju nadležnih institucija i sveobuhvatnu reformu državnih ustanova i načina ponašanja.

Preduzetnici, odnosno privatni sektor ostvaruje viši stepen produktivnosti nego javni sektor. Javna preduzeća su neefikasna iako u posedu imaju trećinu vrednosti državne imovine srpske privrede i slobodno se može reći da imaju monopolski položaj. Javna preduzeća zapošljavaju oko 16% ukupno zaposlenih u zemlji i primaju do 40% više plate nego u privatnom sektoru. Trebalo bi reformisati javni sektor, stvoriti bolje uslove za proizvodnju i zapošljavanje a sredstva naći mimo skupih bankarskih kredita. Preduzetnici imaju više mogućnosti da svoje ideje sprovedu u delo osnivanjem poljoprivredno-trgovačkih zadruga koje bi otkupljivale proizvode od poljoprivrednika i prodavale ih bez posrednika, odnosno prikupili bi se proizvodi sitnijih proizvođača koje bi zadruge sveže i neopterećene maržama prodavale po pristupačnim cenama. Osnivanje zadružnih prodavnica doprinelo bi povećanju proizvodnje i ponude domaće robe na tržištu, povećanju zapošljavanja mladih ljudi, poljoprivrednih proizvođača i penzionera sposobnih za rad. Pre ulaska u EU trebalo bi razviti i osnažiti mala i srednja preduzeća (Ožegović, L. 2011) koja sa postojećim programima mogu doprineti napretku na svim nivoima; zaustaviti migracije stanovništva, smanjiti socijalna davanja, umanjiti broj slučajeva utaje poreza i sive zone poslovanja.

Investment in entrepreneurs' education and application of the governing law

Abstract

The paper tackles the issues related to the quality of entrepreneurs' knowledge, ways of ensuring continuing quality knowledge relating to founding and managing a business and its taxation. Such knowledge needs to be considered within the context of the established legal system that regulates business management, with respect to those rules that govern international flows of goods, capital and people, as well as with respect to the existing economic policies. Continuing quality knowledge is an absolute must especially when experienced business people intend to set up a new business in a new field or when they intend to penetrate new markets. Knowledge and skills provided for those people need to be based on national and international rules alike. The list of the elements that affect the development of entrepreneurship includes the following: tax fees, tax relief and exemption, stability of the legal system, execution of judicial decisions, independent flows of financial transactions and stable environment. In particular situations the importance of knowledge related to the elements listed is paramount. Therefore, continuing improvement of entrepreneurs' knowledge is a worthy societal aim. The programs that provide such knowledge should gain public recognition and should be offered to general public owing to the fact that improving entrepreneurs' quality knowledge affects the development of the society in general.

Key words: *entrepreneur, quality knowledge, taxation, business activity, organic production.*

Literatura

1. Becker, G. S. (1960). Underinvestment in College Education, *American Economic Review*, 50. 346–54.
2. Ožegović, L. (2011). Menadžment malih i srednjih preduzeća – budućnosti Srbije.
3. Ekonomija: teorija i praksa, 1, 140–153,
4. Pavlović, Z, Bjelajac, Ž. Đ., Spalević, Ž. (2011). Energy security as a basis for affirmation of environmental policy of the European Union, *Review of International Affairs*, 62, 78–96.
5. Schultz, T. W. (1959). Investment in Man: An Economist's View. *Social Service Review*, 33: 110–134.
6. Schultz, T. W. (1959). Investment in Human Capital, *American Economic Review*. 51. 1–19.
7. Schultz, T. W. (1985). Ulaganje u ljude. Zagreb: CEKADE, 13.
8. Šipovac, R. (2009). Registracija privrednih subjekata. *Pravni život*, 11, 425–434.
9. Šipovac, R. (2009). Elektronska trgovina. *Pravni život*, 5, 217–237.
10. Šipovac, R. (2011). Finansijsko pravni položaj đачkih i studentskih zadruga. *Pedagoška stvarnost*, 3–4, 225–239.
11. Šipovac, R. (2011). The effect of exenptions and incentives on the effective corporate tax rate. 11-я Международная научно-практическая конференция Экономика, социология и право в современном мире: проблемы и поиски решений. Medovij, A. E. (ur.), Ministarstvo obrazovanja i nauke Ruske federacije, Международная академия финансовых технологий. Pjatigorsk: 8–12.
12. Šipovac, R. and all. (2012). Income Tax as an Element of the Taxation System and Taxation Competitiveness, *Tehncis Technologies Education Managment*, 11–12.
13. Šolak, Z, (2003). Teorija asimetričnih informacija. Novi Sad: Futura.
14. Šolak, Z, (2010). Finansiranje zdravstvene zaštite i pravo na zdravlje. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
15. Weisbrod, B. A. (1962). Education and Investment in Human Capital. *Journal of Political Economy*, 70. 106–123.